

Türkiye-ABD İlişkilerinde Zor Dönemeçler: Quo Vadis?

Mustafa KİBAROĞLU

Prof. Dr., BİLGESAM Başkanı, MEF Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ilişkilerin ne yönde gelişmekte olduğuna dair sağlıklı bir tanımının yapılması her geçen gün giderek zorlaşmakta ve daha karmaşık bir hal almaktadır.

Yetmiş yıllık “güçlü müttefik” (staunch ally) ilişkisi içinde olan iki ülke açısından yaşanan bu olağanüstü durum, bir noktaya kadar, konjonktürel gelişmelerin sonucu olmakla beraber, daha ziyade, Trump yönetiminin, büyük oranda Obama yönetiminden devraldığı, ABD’nin Suriye politikası kapsamında, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarıyla net bir şekilde çatışan adımlar atmaya devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu görüşümüzü destekler mahiyetteki ifadeleri, Amerikan Savunma Bakanlığı (Pentagon) tarafından hazırlanan, “ABD’nin Türkiye Cumhuriyeti ile İlişkilerinin Durumu” (Status of the U.S. Relationship with the Republic of Turkey) başlıklı belgesinin “taşnif dışı” olarak, 26 Kasım 2018 tarihinde yayınlanan iki sayfalık “Yönetici Özeti” kısmında görmek mümkündür.

Söz konusu belgenin ilk paragrafında Türkiye’nin eşsiz jeopolitik konumu, NATO açısından hayati öneme haiz bir müttefik olduğu, İttifak’ın menfaatlerini korumak için gerektiğinde askerini gücünü kullanmakta istekli olduğu ve uluslararası terör şebekeleriyle ve DAESH ile mücadelede en ön saflarda yer aldığı gibi özelliklerinden övgü ile bahsedilmekte.

Aynı belgede, ikinci paragrafta, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerilim yaşanmasına karşın, Türkiye’nin askeri alanda ABD’nin verimli bir ortağı olarak NATO operasyonlarına katkı verdiği, Amerikan askerlerinin ve askeri tesislerinin Türk topraklarında arazide ve şehirlerde konuşlanmasına izin verdiği net ifadelerle vurgulanmakta.

Ancak, üçüncü paragraftan itibaren, çok önemli ortak bölgesel çıkarlar bulunmasına karşın, iki ülke tarafından güvenlik konularına farklı bakış açılarına sahip olduklarından söz edilmeye başlanıyor ve takip eden paragraflarda, aşağıda değineceğimiz hususlar dile getirilerek, ilişkilerde yaşanabilecek sorunlar sıralanıyor.

Türkiye’nin eşsiz jeopolitik konumu, NATO açısından hayati öneme haiz bir müttefik olduğu, İttifak’ın menfaatlerini korumak için gerektiğinde askerini gücünü kullanmakta istekli olduğu ve uluslararası terör şebekeleriyle ve DAESH ile mücadelede en ön saflarda yer aldığı gibi özelliklerinden övgü ile bahsedilmekte.

İki sayfalık belge, bir anlamda, Türk-Amerikan ilişkilerinin 70 yıllık geçmişinin ve bundan sonra ne yönde gelişeceği meçhul denilebilecek geleceğinin bir özetini de teşkil ediyor.

Bu düşüncelerle, bu yazımızda, Türk-Amerikan ilişkilerinin günümüzdeki görünümünü tanımlamaya ve yakın gelecekte hangi yöne doğru ilerlemekte olduğunu anlamaya ve açıklamaya çalışacağız.

Türk-Amerikan İlişkilerinde Günümüzün Fotoğrafi

Türk-Amerikan ilişkilerinin bugününün fotoğrafını çekmeye çalıştığımızda, ABD'nin izlediği güvenlik politikalarıyla, Türkiye'nin hemen yanı başında, sadece ülkenin sınırlarının güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit etmekle kalmayan, aynı zamanda milli birlik ve bütünlüğüne de darbe vurabilecek uygulamalarının, iki müttefik arasındaki ilişkilere ciddi zararlar verdiğini görmek mümkün.

Bu kapsamda, ilk olarak bahsedilmesi gereken husus, özellikle son yıllarda, Washington'un, Suriye'nin kuzeyindeki PYD ve YPG gibi Ankara tarafından PKK'nın uzantısı olarak kabul edilen terör gruplarına binlerce TIR ve kargo uçağı dolusu silah ve mühimmatı "ABD'nin DAES ile mücadelesine destek" adı altında sevk etmekte olduğudur.

Bu konuda daha yakın zamandaki bir diğer gelişme, DAES'in, hem sayısal olarak, hem eylem koyabilme yeteneği bakımından, yüzde 90'ların üzerinde etkisiz duruma getirildiğinin bir çok resmi kaynak tarafından belirtilmesine karşın, Washington'un, Suriye'nin kuzeyinde, Türkiye sınırı yakınlarında, Ankara'nın varlığından rahatsızlığını her fırsatta ifade ettiği, PYD/YPG tarafından kontrol edilen bölgelerde, "DAES'e karşı önlem" iddiasıyla, "gözlem noktaları" kurmasıdır.

İlişkilerin siyasi ve diplomatik ayağında da gerilim eksik olmamaktadır. Türkiye'de bir süre tutuklu bulunan Rahip Brunson'un serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla, önce ABD Başkan Yardımcısı Pence'in, bilahare Başkan Trump'ın, müttefik bir ülkenin liderlerine yakışmayacak içerikte ve tonda çok sert ifadeleri, tehditleri ve haksız suçlamaları ilişkilere bir darbe daha vurmuştur.

Böylesi sıkıntılı günler yaşayan iki müttefik arasındaki ilişkilere, belki de yakın ve orta vadede kalıcı etkileri olabilecek ve savunma alanındaki işbirliğinin güçlü bir şekilde devam ettirilmesine çok daha fazla zararlar verebilecek kararlar, yakın tarihte ABD yönetimi ve Senatosu tarafından alınmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin de katılımı ve katkılarıyla üretilen "21 yüzyılın savaş uçağı" olarak tanımlanan F-35'lerin, parası ödenmiş olmasına rağmen, teslimatlarının ve Türkiye'ye intikallerinin yapılmasını ağır ve kabul edilemez şartlara bağlanmıştır.

Bu kararların alınmasına gerekçe olarak Washington, Ankara ile Moskova arasında, siyasi ve ekonomik alanlardan sonra, artık askeri alanda da güçlü ve uzun vadeli ilişkiler kurulmakta olmasını göstermektedir.

Bu durumu özetleyen ifade, yukarıda bahsedilen, Pentagon'un 26 Kasım 2018 tarihli belgesinde "Türkiye'nin S-400 Alımının Etkileri" (Impact of Turkey's S-400 Acquisition) başlığı altında açıkça görülebilmektedir.

Söz konusu belgede, bu alımın gerçekleşmesi durumunda:

- Amerika'nın Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Kanunu'nun 231. Bölümü (*Section 231 of the Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*) altında, Türkiye'nin potansiyel yaptırımlara tabi olması;

-F-35 Müşterek Taarruz Uçağı Programı kapsamında, Türkiye'nin, gerek savaş uçağını satın almasının, gerekse sınıai üretimine katılımının riske girmesi;

- Gelecekte diğer silah sistemlerinin transferinin riske girmesi ve savunma sanayii alanında kapsamlı işbirliğini kaybetmesi;

- NATO bünyesinde müşterek hareket yapabilme yeteneğinin zayıflaması;

- ileri düzeydeki (sofistike) askeri ekipmanlar açısından, Türkiye'nin Rusya'ya artan bağımlılığı sebebiyle, yeni zafiyetlerin ortaya çıkması;

gibi, ABD-Türkiye ikili ilişkilerine olumsuz etkileri olabilecek gelişmelerin yaşanabileceğinin Amerikan hükümeti tarafından Türk hükümetine bildirildiği ifade edilmekte.

Özet belgede, ayrıca, söz konusu yaptırımların uygulamaya konulmasının olumsuz etkilerinin, yalnızca F-35 savaş uçağının Türkiye tarafından tedarik edilememesi ya da üretime katılamamasıyla sınırlı kalmayabileceği, kaçınılmaz olarak diğer ortak askeri programlar olan Patriot Hava ve Füze Savunma Sistemi, CH-47F Chinook ve UH-60 Black Hawk helikopterleri ile, F-16 savaş uçaklarının temini ve yedek parçalarının alımını da kapsayabileceği açıkça vurgulanmakta.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu sistemleri Ankara'nın istediği şartlarda sağlamak yönünde ciddi bir adım atmayan ABD yönetimi, bu kez, ortaya çıkan bu konjonktürü kullanarak devreye giren Rusya'nın S-400 hava savunma sistemlerinin alınması kararı karşısında sert tepkisini ve yaptırım tehditlerini ortaya koymuştur.

Türk-Amerikan İlişkileri Nereye Gidiyor?

Yukarıda bahsedilen hususlar dikkate alındığında, iki ülke arasındaki ilişkilerin "müttefik" olmaktan "hasım" olmaya doğru gitmekte olduğu düşünülebilir.

Türkiye ile ABD ilişkilerinde hayati ortak çıkarların varlığını net ifadelerle dile getiren bir belgede, geleceğe yönelik olumsuz öngörülerde bulunulmasının gerekçesi olarak Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemini alma kararının gösterilmesi, müttefik ilişkilerinin dokusunun yeterince ve sağlıklı bir şekilde tahlil edilemediğinin bir göstergesidir.

Türkiye'nin, söz konusu belgede de vurgulanan "eşsiz jeopolitik konumu" ve algıladığı çok yönlü ve ciddi güvenlik tehditleri sebebiyle, ihtiyaç duyduğu hava ve füze savunma sistemlerini tedarik etme girişimlerinin, yaklaşık son 30 yıldır, başta

ABD olmak üzere Avrupalı bazı müttefiklerinin ipe un seren tutumlarından dolayı, sonuçsuz kalması sonrasında önce Çin ardından Rusya ile bu alanda görüşmeler yaptığı bilinen bir gerçektir.

Türkiye, hava savunma sistemlerini temin etmek için Çin firması ile yürüttüğü görüşmelere sert tepki gösteren ABD ve diğer NATO müttefiklerine karşı duyarsız kalmadığının bir göstergesi olarak bu girişiminden vaz geçme kararı aldığı da hatırlanmalıdır.

Buna rağmen, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu sistemleri Ankara'nın istediği şartlarda sağlamak yönünde ciddi bir adım atmayan ABD yönetimi, bu kez, ortaya çıkan bu konjonktürü kullanarak devreye giren Rusya'nın S-400 hava savunma sistemlerinin alınması kararı karşısında sert tepkisini ve yaptırım tehditlerini ortaya koymuştur.

Türkiye-Rusya ilişkilerinin son yıllarda, 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasında bir Rus askeri

S-400 füzeleri

uçanın düşürülmesinin yarattığı ciddi olumsuzluklara rağmen, kısa sürede toparlanarak hızla geliştiğini, kapsamının genişlediğini ve bir çok alanda derinlik kazandığını, özellikle liderler bazında, Erdoğan ile Putin arasında, güçlenen dokusunu ve güven tesis edildiğini görmek mümkündür.

Öte yandan, aynı dönemde, Türkiye-ABD ilişkilerin zayıflayan dokusunu ve liderler, kurumlar ve toplumlar nezdinde yaşanan derin güven bunalımını görmemek ise mümkün değildir.

ABD, Türkiye'nin Rusya tarafına yönelmekte olduğunu ve bunun kendi bölgesel ve küresel çıkarlarına hizmet etmeyeceğini düşünerek, bu yoldan geri çevirmek için, yukarıda bahsi geçen özet belgeden yapılan alıntılarda belirtilen hususlar dahilinde, Türkiye'ye karşı ciddi askeri ve ekonomik yaptırımlar uygulamakla tehdit etmekte.

Peki, bu politika Türkiye'ye karşı etkili olur mu? ABD yönetiminin bu sorunun cevabını tam olarak

ve doğru bir şekilde verebilmesi için konuya çok geniş açıdan ve objektif kriterler bazında yaklaşması ve isabetli tahliller yapması gerekmektedir.

Ne yapmalı?

ABD yönetimi, Türkiye'nin de hayati çıkarlarını, güvenliğini, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tehdit eden bölgesel konular hakkında politikalarını belirlerken, bugüne kadar yaptığı gibi, devlet-dışı aktörlerle değil, 66 yıllık NATO müttefiki olan Türkiye Cumhuriyeti devleti ile masaya oturmalıdır.

Türkiye'nin, hem ulusal güvenliği ve ülke savunması bakımından, hem NATO içindeki görevlerini yerine getirmesinde daha etkili olmasını sağlamak için ihtiyaç duyduğu ileri teknoloji ürünlerini tedarik etmek bakımından Washington Ankara'ya güçlü destek vermelidir.

Bunlara ek olarak, müttefik olmanın gereği olarak, ilişkilerin tanımında, sorunların tespitinde ve çözüm önerilerinde kullanılan ifadelerin hasım ülkelere yönelik kullanılan ifadelerle benzememesine özen gösterilmesi de gerekmektedir.

Oysa, bu yazımızda referans aldığımız Pentagon tarafından yayınlanan belgede yukarıda dile getirdiğimiz hususların hiç birine ABD yönetimin özen göstermediği açıkça görülebilmektedir.

İkili ilişkilerin geleceğinde olumsuz gelişmelerin yaşanmaması için Türkiye'nin neleri yapması, ya da yapmaması, konularında çok net ifadeler kullanan ve bunları tek tek sıralayan ABD yönetimi, kendisinin neler yapması gerektiği konusunda ise sadece genel ve muğlak ifadeler kullanmakla yetinmektedir.

Bu kapsamda, söz konusu belgenin, "ABD'nin S-400'e Alternatifi" başlıklı son paragrafında, Washington'un, "Türkiye'nin tüm savunma ihtiyaçlarını karşılayacak, güçlü, yetkin ve NATO ile uyumlu hava ve füze savunma sistemi" sağlamaya yönelik alternatif bir paket hazırladığı belirtilmekte ancak, hangi silah sistemlerinin, nasıl bir takvim dahilinde ve hangi şartlarda sağlanacağından hiç söz edilmemektedir.

Aynı paragrafta, paketin bir kısmının ABD Kongre'nin bildirimini gerektirdiği ve Kongre'nin desteğinin, ikili ilişkilere zarar veren S-400 alımından Türkiye'nin uzaklaşması için çok gerekli olduğu da vurgulanmaktadır.

Görünen o ki, her iki ülke için de büyük önem arz eden ilişkilerin sağlam bir zeminde ve güçlenerek gelişmesi ve uzun vadeli olması için yapılması gerekenler, ilişkilerin bugünkü kritik noktaya gelmesine sebep olan tutum ve davranışlardan net bir şekilde vaz geçmeyi gerektirmektedir. ■